

EBÜ'L-BEKÂ EL-KEFEVÎ'NİN TUHFETÜ'Ş-ŞÂHÂN'INDA İSLAM AKÂİDİ

Islamic Akaid in Ebu'l-Beka's Tuhfetu's-Sahan

Ramazan TARIK¹

Öz

17. asır Osmanlı Devleti duraklama dönemi Hanefî fakihlerinden olan Ebü'l-Bekâ el-Kefevî, başta Fıkıh olmak üzere Arap Dili, Tefsir ve diğer İslami ilimler alanında birçok eser neşretmiştir. Ancak el-Kefevî'nin hayatı hakkında yeterince bilgi olmamakla birlikte eserleri hakkında da kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur.

Çalışmamızda, Kefevî'nin "Tuhfetü'ş-şâhân" adlı ilmihal türü eserinin giriş kısmında yer alan "İslam Akâidi" bölümünün transkripsiyonu yapılmıştır. Bununla birlikte müellifin hayatı ve eserleri, çalışmanın kaynağı, içeriği ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tuhfetü'ş-şâhân'da, geleneksel ilmihal türü eserlerde olduğu gibi Allah'ın varlığı, sıfatları, melekleri, kitapları ve peygamberleri ele alınmıştır. Peygamberle başlığı altında mucizelere değinilmiştir. Daha sonra ahiret ahvali ele alınmış olup bu kısımda da kabir, mizan, cennet-cehennem, sırat ve diğer konular ele alınmıştır. Ahiret konularından sonra ise kaza-kader meselesine kısaca değinilmiştir. Son kısmında mezhepler konusu işlenmiş olup burada ele alınan

Abstract

Ebu'l-Beka al-Kaffawi, who was one of the Hanafî scholars of the 17th century Ottoman Pause period, published many works in the field of Arabic language, commentary and other Islamic sciences, especially fiqh. However, although there is not much information about the life of al-Kaffawi, there is also different information about his works in the sources.

In our study, the transcription of the Islamic Akâid section in the introductory part of the catechism type written in the fiqh area of Tuhfetu's-sahan of al-Kaffawi was performed. Together with the transcription of the work, the author's life and works, the source, content and evaluation of the work were made.

In Tuhfetu's-sahan, the existence of God, adjectives, angels, books and prophets are discussed as in the works of the traditional catechism. Miracles are mentioned under the title of the Prophet. Afterwards, the states of the hereafter are mentioned and in this part, graves, trial balance, heaven-hell, sırat and other subjects are discussed. After the afterlife issues, the issue of predestination is briefly mentioned. In the last part, the subject of sects has been discussed and the sects discussed

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Kalam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Bitlis, Türkiye / e-posta: tarik642@hotmail.com.tr / ORCID ID: orcid.org/0000-0002-1912-6610.

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
13.11.2019	24.12.2019	31.12.2019

DOI 10.18403/emakalat.646560

mezhepler, ameli mezheplerdir.

here are fiqh sects.

Anahtar Kelimeler: el-Kefevî, Tuhfetü's-Şâhân, İslam Akaidi, Mezhep, İlimihal.

Key Words: al-Kaffawi, Tuhfetu's-sahan, Islamic Akaid, Sect, Catechism.

Giriş

Hayatı hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte asıl adı Eyüp olan² el-Kefevî'nin tam künyesi Ebü'l-Bekâ, Eyyüb b. Musa el-Hüseynî, el-Kefevî, el-Hanefî'dir.³ Bazı kaynaklarda farklılık arz etmekle birlikte⁴, 1028/1619 yılında doğan el-Kefevî'nin babası, Kefe Müftüsü Şerif Musa Efendi'dir.⁵ Eğitim hayatını Kefe'de⁶ tamamlamış olup⁷ bir müddet burada müftülük yaptıktan sonra⁸ İstanbul'a gelmiştir.⁹

el-Kefevî'nin İstanbul'a gelişinde, Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın daveti etkili olmuştur.¹⁰ Davet üzerine geldiği İstanbul'dan, önce Birgi'ye daha sonra Bağdat ve Filibe kadılığına görevlendirildiği bilinmektedir.¹¹ Ayrıca bir müddet Kudüs'te de görev yaptığı

² Hulusi Kılıç, "Ebü'l-Bekâ el-Kefevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10/ 298.

³ Ömer Ferruh, *Meâlimül-Edebi'l-Arabî fî Asri'l-Hadîs*, (Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1986), 2/761.

⁴ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri-I*, (İstanbul: Meral Yayınevi), 307.

⁵ Mehmed Süreyya, "Eyyup Efendi (Ebûlbeka)", *Sicill-i Osmani-2* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 502.

⁶ Kefe, günümüzde Ukrayna topraklarında yer almakta olup Kırım yarımadasının güneydoğu sahilinde yer almaktadır. Bk. Yücel Öztürk, "Kefe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 25/ 182.

⁷ Erol Aydın, *Ebu'l-Beka'nın el-Külliyat'ındaki Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 13.

⁸ Kılıç, "Ebü'l-Bekâ el-Kefevî", 10/298.

⁹ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri-I*, 307. Ayrıca bkz: Kılıç, "Ebü'l-Bekâ el-Kefevî", 10/298.

¹⁰ Kılıç, "Ebü'l-Bekâ el-Kefevî", 10: 298. Ayrıca bkz: Mohammad Mahdi Mu'azzin Jami; Farhoud Bernjian, "Abû al-Baqâ' al-Kaffawi", *Encyclopaedia Islamica* (Erişim 17.10.2019).

https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-islamica/abu-al-baq-a-al-kaffawi-SIM_0117?s.num=176&s.start=160.

¹¹ Aydın, *Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi*, 13.

zikredilmektedir.¹² Özellikle Filibe’de müderris ve molla olarak görev yaparken gelen şikâyetler üzerine önce İstanbul’a çağrılmış daha sonra da Kefe’ye zorunlu olarak ikamete gönderilmiştir.¹³ Kefevî’nin İstanbul’a geri çağrılması ve Kefe’ye sürgün edilmesinin Sultan IV. Mehmed (1648-1687) tarafından gerçekleştirildiği kaynaklarda zikredilmektedir.¹⁴

On yıl süren bu sürgünün ardından affedilen el-Kefevî, yeniden İstanbul’a dönmüştür. İstanbul’a döndükten sonra, Sultan IV. Mehmed tarafından kendisine özel bir ilgi gösterildiği ve yüksek bir maaş bağlandığı rivayet edilmektedir.¹⁵ İstanbul’a dönüşünden sonra bir müddet İstinye’de¹⁶ oturan el-Kefevî, 1094¹⁷ veya 1095/1684 yılında vefat etmiştir.¹⁸ Türbesi, Hz. Halid türbesinin (Eyüp Sultan) yakınında bulunmaktadır.¹⁹

Kaynaklarda el-Kefevî’nin eserleri konusunda farklılıklar bulunsa da, genel olarak ona atfedilen çalışmalar şunlardır:

- el-Külliyyât (Külliyyâtü Ebi’l-Bekâ’),
- Tuhfetü’ş-şâhân,
- el-Udde ‘inde külli şidde,
- Haşiye-i Vaz’iyye,
- Vasiyetnâme,
- el-‘İkdü’l Ferîd,
- Şerhu Kasideti’l-bürde,
- Şerhu’l-Binâ,

¹² Jami; Bernjian, Abû al-Baqâ’ al-Kaffawî”.

¹³ Süreyya, “Eyyup Efendi (Ebûlbeka)”, *Sicill-i Osmanî-2*, 502. Ayrıca bkz: Jami; Bernjian, Abû al-Baqâ’ al-Kaffawî”.

¹⁴ M. Halil Çiçek, *Ebu’l-Beka el-Kefevî’nin Külliyyat’ında Tefsir ve Kur’an İlimleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Doktora Tezi, 1992), 18-19.

¹⁵ Aydın, *Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi*, 14.

¹⁶ Süreyya, “Eyyup Efendi (Ebûlbeka)”, *Sicill-i Osmanî-2*, 502.

¹⁷ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri-I*, 307.

¹⁸ Kılıç, “Ebû’l-Bekâ el-Kefevî”, 10/298.

¹⁹ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri-I*, 307.

- Mulahhasu Ebî'l-Bekâ.²⁰

el-Kefevî'nin hayatı ile ilgili bilgiler, girişte de bahsedildiği gibi çok azdır. Çünkü hem şahsı hem de çalışmaları ile ilgili ilmi çalışma sınırlıdır. Bu durum ile ilgili olarak bazı kaynaklarda, eğer onun “*Külliyât*” adlı eseri olmasaydı unutulup giden âlimler arasında olacağı zikredilmektedir.²¹

1. 1. TUHFETÜ'Ş-ŞÂHÂN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bu başlık altında ilk olarak eserin kaynağı ve nüshaları hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra eserde işlenen konular ana başlıkları ile listelenecek ve eserin genel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

1.1. Eserin Kaynağı

Tuhfetü'ş-şâhân, yazma eser kayıt ve koleksiyonlarında “İslam dini, ibadetler, ilmihâl ve fıkıh” konuları olan bir eser olarak geçmektedir. Eser ilk olarak 1258 yılında İstanbul'da basılmış olup ikinci baskısı ise 1264 yılında Bulak'ta gerçekleşmiştir.²²

Tuhfetü'ş-şâhân'ın hem ülkemizde hem de dünyanın birçok farklı yerindeki kütüphanelerinde yazma ve matbu nüshaları mevcuttur. Tuhfetü'ş-şâhân'ın yazma nüshaları konusunda ülkemizde yapıla ilk çalışma, eser üzerine doktora tezi bulunan Halil Çiçek'in çalışmasıdır. Çiçek, eserin yazma nüshalarını çalışmasında zikretmiştir.²³ Tuhfetü'ş-şâhân'ın Çiçek'in çalışmasında zikrettiği yazma nüshalarının dışında ülkemizde ve

²⁰ Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, *Osmanlı Müellifleri-I*, 307. Ayrıca bkz: Kılıç, “Ebû'l-Bekâ el-Kefevî”, 10/298. Çiçek, *Tefsir ve Kur'an İlimleri*, 43-48; Davut Kılıç, “Osmanlı İlim ve Kültür Hayatında Kıvrımlı Müellifler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı 10. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi*, 28Ağustos-2 Eylül 2012, Ukrayna, 738.

²¹ Çiçek, *Tefsir ve Kur'an İlimleri*, 21.

²² Çiçek, *Tefsir ve Kur'an İlimleri*, 48.

²³ Çiçek, *Tefsir ve Kur'an İlimleri*, 46-48.

yurtdışındaki kütüphanelerde başka nüshaları da mevcuttur.²⁴
Buna göre;

TUHFETÜ'Ş-ŞÂHÂN'IN YAZMA NÜSHALARI				
Sıra	Bulunduğu Kütüphane	Arşiv No	Yazar Adı	Eser Adı
1	Manisa İl Halk Kütüphanesi	45 Hk 5859	Ebû'l-Bekâ b. Abd el-Bâkî el-Hüseynî (öl. 1050/1640 civarı)	Tuhfetü'ş-Şâhân
2	Kastamonu İl Halk Kütüphanesi	37 Hk 3735	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî (1028-1094/1619-1683)	Tuhfetü'ş-Şâhân
3	Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi	16 Or 496	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî (1028-1094/1619-1683)	Tuhfetü'ş-Şâhân
4	Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Regius	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü'ş-Şâhân
5	Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Yz. A 82	Ebû'l-Bekâ b. Mûsâ Kefevî (1028/1619-1094/1683)	Tuhfetü'ş-Şâhân
6	Köprülü Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	59	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü'ş-Şâhân
7	Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları	S.H.M.H. K.Yaz. 98	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü'ş-Şâhân
8	Mısır/Kahir	Fıkhı	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b.	et-

²⁴ Bu kısımda tablo halinde sunulan çalışmalar hakkında detaylı bilgi için Türkiye yazma Eserler Kurumu'nun yazmalar.gov.tr adresinden ulaşmak mümkündür.

	e Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Henefî Türkî 69	Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân fî Furû'î'l-Hânefiye
9	Mısır/Kahir e Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları	Fıkhı Türkî Talat 105	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	et-Tuhfetü's-Şâhân fî Furû'î'l-Hânefiye
10	Kayseri Raşit Efendi Eski Eserler Kütüphanesi	Râşid Efendi Eki 453	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
11	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu	06 Mil Yz A 8451/1	Ebû'l-Bekâ' Eyyûb b. Mûsâ el-Kâdi	Tuhfetü's-Şâhân
12	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu	06 Mil Yz A 8104	Ebû'l-Bekâ' Eyyûb b. Mûsâ el-Kâdi	Tuhfetü's-Şâhân
13	İstanbul Millet Kütüphanesi	34 Ae Şeriyeye 454	Müellif adı yok	Tuhfetü's-Şâhân
14 ²⁵	Molla Murad Kütüphanesi	1051	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
15	Süleymaniye Kütüphanesi	998	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
16	Süleymaniye Kütüphanesi	249	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
17	Süleymaniye Kütüphanesi	317/1	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
18	Süleymaniye Kütüphanesi	77	Ebû'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân

²⁵ 14-23 sıra sayılı yazmalar, Çiçek'in doktora tezi'nde zikrettiği yazma nüshalardır.

			1094/1682)	
19	Süleymaniye Kütüphanesi	152	Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
20	Süleymaniye Kütüphanesi	947	Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
21	Süleymaniye Kütüphanesi	403	Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
22	Süleymaniye Kütüphanesi	211	Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
23	Süleymaniye Kütüphanesi	2458	Ebü'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ Kefevî (öl. 1094/1682)	Tuhfetü's-Şâhân
24	İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi	NECTY02 199	Ebü'l-Bekâ Eyüb b. Şerif Musa el-Hüseynî el-Kefevî 1028-1095 H (1619-1684 M)	Tuhfetü's-Şahan

Tuhfetü's-şâhân'ın yukarıda saydığımız nüshalarının dışında iki matbu ve bir yazma nüshası daha mevcuttur. Söz konusu nüshalar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndadır.²⁶ İlgili eserlerin demirbaş bilgileri şu şekildedir:

DİĞER NÜSHALAR			
Eser Adı	Müellif	Nüsha	Demir baş No
Tuhfetü's-Şahan	Ebu'l Beka el-Kefevi, Eyüb b. Şerif Musa (ö. 1095 H.)	Yazma	Bel_Yz_K_0791
Tuhfetü's-Şâhân	es-Seyyid Ebulbeka Eyüb Kefevi	Matbu	OE_TK_00186/0 1

²⁶ Nüshalar hakkında detaylı bilgiye Atatürk Kitaplığı'nın <http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/> uzantılı internet adresinden ulaşmak mümkündür.

Tuhfetü'ş-Şâhân	es-Seyyid Ebulbeka Eyüb Kefevi	Matbu	OE_TK_00186/01
-----------------	--------------------------------	-------	----------------

Tuhfetü'ş-şâhân, ilmihal türü eserler sınıfında kabul edilmektedir. Günümüzdeki ilmihal kitaplarında olduğu gibi²⁷ bu eserde de inanç, ibadet esasları ve ahlak ile muamelata dair bazı konulara yer verilmektedir. Eser, İslam Akaidi'ne dair bir bölümle başlamaktadır. Bu bölümden sonra sırayla namaz ve diğer ibadet ve muamelat konuları ele alınmıştır. Eserde ele alınan konular, ana başlıkları ile řu şekildedir:

²⁷ Hatice Kelpetin Arpađu, "Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihi Geçmişi ve Fonksiyonu", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2002/1), 27.

1- Fasl fi'l-akâidi'l-İslâmiyye	26- Fasl fi kırâati'l-Kur'an
2- Mukaddimetü's-salât	27- Fasl fi hakki'mesâhif ve gayrihâ
3- Fasl fi'l-vudû'	28- Fasl fi'd-duâ' ve gayrihi
4- Fasl fi't-teyemmüm	29- Fasl fi hakki'l-mesâcid ve gayrihâ
5- Fasl fi'l-encâs	30- Fasl fi's-selâm
6- Beyânu setri'l-avret	31- Fasl fi isti'mâli'z-zehab
7- Beyânu istikbâli'l-kible	32- Fasl fi talebi'r-rızk
8- Beyânu mevâkîti's-salât	33- Fasl fi'l-ekl
9- Beyânu'l-evkâti'-mekrûhet	34- Nev'un fi âdabi'l-ekl
10- Beyânu'n-niyet	35- Fasl fi'ş-şirb
11- Beyânu't-tekbîr fi evveli's-salât	36- Fasl fi'l-hedâyâ ve's-salât
12- Faslu'l-kıyâm fi's-salât	37- Fasl fi'l-bey' ve'ş-şerâ
13- Faslu'l-kırâati fi's-salât	38- Fasl fi'l-me'âsi ve'l-istihlâl ve reddi'l-mezâlim
14- Fasl fi mekrûhâti's-salât	39- Fasl fi mâ yeseu min cerâhâti benî Âdem ve'l-hayevânât
15- Fasl fi sücûdi's-sehv ve secdeti't-tilâveti	40- Fasl fi'l-ıstıyâd ve'z-zebâih
16- Faslu'l-hads fi's-salât	41- Fasl fi't-tedâvi ve'l-muâcilât
17- Fasl fi idrâki'l-ferîda ve'l-iktidâ	42- Fasl fi mâ yecüzü bihi't-tedâvi vemâ lâ yecüz
18- Fasl fi'l-cum'a ve's-sünen ve'n-nevâfil	43- Fasl fi nef'i'd-duâ li'l-meyyit
19- Fasl fi't-terâvih ve salâti'l-müsâfir	44- Fasl fi'l-muharremât mine'n-neseb
20- Fasl fi müfterikâti's-salât	45- Fasl fi ehl-i'z-zimme ve'l-ahkâm
21- Fasl fi'l-ezân ve gayrihi	46- Fasl fi'l-cihâd ve taksîmi'l-ganâim
22- Fasl fi's-salâti'l-cenâiz	47- Fasl fi'l-harb
23- Fasl fi ahkâmi'ş-şehid ve gayrihi	
24- Fasl fi's-savm	
25- Kitâbü'l-kerâheti ve'l-istihsân	

48- Fasl fi'l-ahlâk	50- Fasl fi afâti'l-küfr ve'l-kelimât
49- Fasl fi't-takvâ	51- Fasl fi vesâye'l-mülük

1.2. Eserin İçeriği

el-Kefevî'nin "*Tuhfetü's-şâhân*" adlı eseri üzerinde çalışırken müellifin, kendisinden yaklaşık yüz yıl önce yaşayan İmam Birgivi'nin "*Vasiyetname*" adıyla da anılan "*Risâle-i Birgivi*"²⁸ adlı eserinden oldukça etkilendiğine şahit olduk. Kaynaklarda, Vasiyetname veya Risâle-i Birgivi ile ilgili olarak iyi derlenmiş ve Osmanlı Türkçesi ile yazılan ilmihal kitabı olduğu ifade edilmektedir.²⁹

el-Kefevî'nin, özellikle akâid konularını ele alırken Birgivi'nin bu eserinden yoğun alıntılar yaptığı görülmüştür. el-Kefevî'nin bu denli benzer ifadeler kullanmasıyla alakalı kaynaklarda herhangi bir malumat bulunmasa da aralarındaki ortak nokta, el-Kefevî'nin bir dönem Birgi kadılığında kadı olarak görev yapmış olmasıdır. el-Kefevî, eserin girişinde veya herhangi bir yerinde müellif Birgivi'den faydalandığına dair herhangi bir malumat vermemiştir.

Söz konusu benzerliklerin hacmi değişmekte olup aşağıda bu benzerliğe birkaç örnek göstereceğiz. Birinci örnekte, her iki eserin giriş kısmında bulunan ve Allah'ın varlığı konusu, ikinci örnekte de Hz. Peygamber'in eşleri ve çocukları bahsi arasındaki benzerlik gösterilmiştir. Benzerlikler şu şekildedir:

el-Kefevî Metni:

Ve Hakk Teâlâ hazretinin varlığının evveli ve âhiri yoktur. Varlığı kendindedir, gayriden değildir. Zât-ı şerîfi bir hâl üzere sabittir. Hasta olmaktan ve gussalanmadan ve korkmadan ve teğayyurâtтан beridir. Aksaklık sıfatlarının cümlesinden beridir. Bu cümle âlem yok iken öl var eder. Hiç kimseye muhtâc değildir, aczden beridir. Murâd etse bu cümle âlemi bir anda yok edip geri var eder. O'na hiçbir iş güç gelmez. Bir sinekçik yaratmakla bu gökleri ve yerleri

²⁸ Adı geçen eserin transkribi yapılmıştır. Çalışmamızda hem eserin orijinal hali hem de mezkûr eserden faydalanılacaktır. Eser için bk: Halis Demir, "Birgivi'nin 'Risale-i Birgivi' Adlı Eseri Üzerine İncelemeler", *Balikesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/2 (2017), 197-259

²⁹ Emrullah Yüksel, "Birgivi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1992), 6/193.

yaratmak O'na beraberdir. Kimse O'na hükmetmez öl cümleye hükmeder. Hiçbir nesne O'na lâzım ve vâcib değildir.³⁰

Risâle-i Birgivi Metni:³¹

Varlığının evveli ve ahiri yoktur. Varlığı kendüdendir, gayrîden değildir. Zât-ı şerîfesi bir hâl üzere sâbittir. Hasta olmadan ve gussalanmadan ve korkmadan ve tegayyürâtdan cümle berîdir. Eksiklik sıfatlarından cümle berîdir. Bû cümle âlem yoğiken ol vâridi hiç kimseye muhtaç değildir. Aczden berîdir. Dilese bû cümle âlemi bir anda yok eder ve dilese giru bir ânâ vârider ve ânâ hiçbir nesne güç gelmez. Bir sinekcik yaratmakla yedi gökleri ve yedi yerleri yaratmak beraberdir. Kimse ânâ hükmetmez öl cümleye hükmederler. Hiç nesne ânâ vâcib değildir. Bir kimseden nef' veya zarar görmeden berîdir.³²

el-Kefevî Metni:

Ve Muhammed Aleyhi's-selam avratlar nikâh etmişlerdir. Hatice ve Âişe ve gayriler gibi Radıyallâhu Teâlâ anhünne. Ve evladları olmuştur. Ve Abdullah ve İbrahim ve gayri gibi Radıyallâhu Teâlâ anhüm. Ve kızları olmuştur. Fâtıma ve Rukiyye ve Zeynep ve Ümmü Gülsüm gibi Radıyallâhu Teâlâ anhünne. İbrahim'den gayrileri cümlesi Hatice'den doğmuştur. İbrahim Mâriye adlı bir cariyyeden olmuştur. Ve cümle evladı önünce vefât etmişlerdir. Fâtıma'dan gayri onu Hazret-i Ali'ye tezvîc etmiştir. Hasan ve Hüseyin radyallâhu anhümâ ondan doğmuştur. Cümle kızlarının efdalidir, sevgilidir.³³

Risâle-i Birgivi Metni:

Ve dahî avratlar nikâh itmişdir. Hadice ve radyallâhü anhünne. Ve oğlanları olmuştur. Kâsım ve Abdullah ve İbrahim (radyallahu ve kızları olmuştur. Fâtıma ve Rukiyye ve Zeyneb ve Ümmü gülsüm (radyallahu Hatice'den olmuştur İbrahim'den gayri. Ol Mâriye adlı bir câriyyeden olmuştur. Ve önünce vefât itmişdir Fâtıma radyallahu anh'dan gayri. Onu Hazreti Ali'ye tezvîc Hasan ve Hüseyin radyallahu anh Ândân olmuştur. Cümle kızlarının Resûlullâh'ın sevgilidir.³⁴

³⁰ Eyüb b. Şerif Musa Ebu'l Beka el-Kefevî, *Tuhfetü's-Şahan* (İstanbul: Atatürk Kitaplığı Muhammed b. Ahmed Zikri, 1111 H), 4a.

³¹ Risâle-i Birgivi metni ele alınırken Halis Demir'in transkribi esas alınmıştır. Bundan dolayı örnek olarak verilen kısımlardaki yazım biçimine ve noktalama işaretlerine dokunulmamıştır. Ancak söz konusu ifadenin Birgivi'nin orijinal eserindeki yeri de gösterilmiştir.

³² Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali el-Birgivi, *Risâle-i Birgivi*, (İstanbul: Darü't-Tıbaati'l-Cedideti'l-Mamure (Üsküdar Matbaası), 3. Ayrıca bkz: Demir, "Birgivi'nin 'Risale-i Birgivi' Adlı Eseri Üzerine İncelemeler", 210-211.

³³ el-Kefevî, *Tuhfetü's-Şahan*, 9a-9b.

³⁴ el-Birgivi, *Risâle-i Birgivi*, 15. Ayrıca bkz: Demir, "Birgivi'nin 'Risale-i Birgivi' Adlı Eseri Üzerine İncelemeler", 216.

Görüldüğü üzere ufak değişiklikler haricinde metin büyük oranda birbirine benzemektedir. Her ne kadar bu benzerlik metnin tamamında olmasa da birçok başlıkta durum böyledir.

el-Kefevî, eserine manzum bir giriş yapmıştır. Daha sonra İslam akaidi ile ilgili bölüme geçmiş, bölümün sonunu yine manzum bir eser ile bitirmiştir. Girişteki manzum kısım, konumuzla ilgili olmadığı için çalışmamızda yer verilmemişse de sondaki manzum, bölüme dâhil olduğu için transkripsiyon kısmında verilmiştir.

el-Kefevî, akâid kısmının girişinde ilk olarak bir kimsenin akıl bâliğ olduktan sonra Allah'ı bilmesinin cemî ferâizin mukaddemi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bir kimsenin kendi hükmü altında olan kişi veya kişilere iman, namaz, orucu doğru bir şekilde yerine getirebilecek kadar öğretmesinin vacip olduğunu dile getirmiştir.

Daha sonra Allah'ın şekil, suret ve renkten münezzeh olduğunu dile getirmiştir. Kur'an'geçen el, yed, vech ve nefis gibi sıfatların bilâ keyf sıfatlar olduğunu, Allah'ın başlangıcının ve sonunun olmadığını ifade etmiştir.

Allah'ın sıfatları bahsinde O'nun alim, semî, basir, mürid, kâdir, mütekellim ve hâlik olduğunu söylemiştir. Daha sonra melekler bahsine geçişmiş, bu başlık altında da meleklerin genel özelliklerine değinilmiştir.

Akâid başlığı altında ele alınan bir diğer mesele, Allah'ın kitaplarıdır. Burada ilk olarak İbranice olarak Hz. Musa'ya inen Tevrat; Yunanca olarak Hz. İsa'ya inen İncil; Süryânice olarak Hz. Dâvud'a inen Zebur ve Hz. Muhammed'e inen Kur'an-ı Kerim hakkında bilgiler verilmiştir. Kitaplardan sonra ele alınan konu, peygamberlerdir. Onların aynı zamanda Allah'ın bir kulu oldukları bazıları, resul bazıları da nebî oldukları ifade edilmiştir. İlk peygamberin Hz. Âdem olduğu ve ondan itibaren Hz. Muhammed'e kadar gelen her peygamberin bir kavme gönderildiği zikredilmiştir. Peygamberler başlığı altında ele alınan bir diğer husus, mucizelerdir. Her peygamberin, gönderildikleri kavim ve milletlerin durumlarına uygun olarak mucizeler gösterdiklerini söylemiştir. Hz. Musa'nın âsâsı, Hz. İsa'nın ölüyü diriltmesi ve Hz. Muhammed'in

İsrâ hadisesi peygamberlerin mucizelerine örnek olarak gösterilmiştir.

Peygamberlik konusundan sonra Hz. Muhammed'in aile efradı konu edinmiştir. Önce eşleri, daha sonra da evlatları hakkında malumatlar verilmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed ile ilgili olarak O'nun kırk yaşında vahiy aldığı ve altmış üç yaşında vefat ettiği bildirilmiştir.

Peygamberlerden sonra evliyanın kerametinin hak olduğu ifade edilmiştir. Velilerin en faziletlisinin Hazreti Ebûbekir Sıddık olduğunu daha sonra da Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin en faziletli veliler olduğunu ifade etmiştir.

İslam Akaidi kısmının ikinci yarısında sem'iyat bahislerine girilmiştir. Bu kısımda sırasıyla kabir azabı, melekler ve özellikleri, kıyamet alametleri ve kıyametin kopuşu, mizan, sırat gibi ahiret ahvali hakkında malumatlar aktarılmıştır.

Sem'iyât bahislerinden sonra kaza-kader meselesi işlenmiş olup Allah'ın ve kulların fiilleri hakkında kısaca bilgiler aktarılmıştır. Daha sonra peygamberlerin meleklerden; avam-ı beşerin de avam-ı meleklerden efdal olduğu ifade edilmiştir. Bu kısımda sonunda kısaca teklif-i mâ lâ yutak işlenmiştir.

Akaid kısmının sonunda cennet ve cehennem hakkında bilgiler verilmiş ve her iki âlemin ahâlisinin durumları hakkında malumatlar verilmiştir. Bu kısmın sonunda da kimlerin cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı konusu ele alınmıştır.

Bölümün sonunda mezhepler kısmı ele alınmıştır. "İlk olarak amelde mezhebin kimdir?" sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca Ebû Hanîfe mezhebinin hak olduğunu ama hata olma ihtimalinin de olduğunu; diğer mezheplerin de batıl olduğunu ama savâb olma ihtimalinin de olduğu zikretmiştir. Mezhep başlığı altında ele alınan bir diğer mesele ictihad meselesidir. İctihad meselesinden yola çıkarak her âlimin bir mezhebe mensup olduğunu ileri sürmüş ve kiminin Hanefî kiminin Şâfiî, kiminin Mâlikî ve kiminin de Ahmed b. Hanbel'e bağlı olduğunu zikretmiştir. Sayılan bu mezheplerin cümlesinin itikadda bir olduklarını ve bunların Ehli Sünnet ve'l-Cemaât'ten olduklarını dile getirmiştir. Bu arada müellif, kendisin

de Hanefî mezhebine mensup olduğunu açıkça ifade etmektedir. Ancak mezhepler konusunda daha detaylı bilgi vermemiştir. Ayrıca mezhep bahsinde sadece fıkhi mezhepler ele alınmış, itikadi ve siyasi mezheplere hiç değinilmemiştir.

el-Kefevî, yaşadığı topraklarda Hanefî mezhebinin yaygın olduğunu, Ebû Hanîfe'nin diğer imamlardan önce, Hz. Peygamber'in hicretinden seksen sene sonra dünyaya geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca onun talebelerinin de olduğunu ve bunlar arasında en meşhur olanlarının Ebû Yûsuf, Muhammed ve Züfer olduğu zikretmiştir.

Mezhep kısmının sonunda da İmâm Şâfiî'den bahsetmiş, onun İmâm A'zam'ın vefat ettiği sene dünyaya geldiğini söylemiştir.

el-Kefevî, İslam Akâidi kısmını, altı beyitten müteşekkil bir manzume ile sonlandırmıştır.³⁵

1.3. Eserin Transkripsiyonunda Takip Edilen Yöntem

Ebü'l-Bekâ el-Kefevî'nin "*Tuhfetü's-şâhân*" adlı eserin transkripsiyonuna geçmeden önce, bu süreçte takip edilecek usûl ve esasları dile getirmek, çalışmanın tam olarak anlaşılabilmesine ışık tutacaktır. Buna göre çalışmada takip edilecek yöntemler şunlardır:

- Transkribe edilecek olan metin, İBB Atatürk Kitaplığı'nda yer alan nüshadır.³⁶
- Metnin orijinali Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Ancak okuyucu tarafından kolayca anlaşılabilmesini sağlama düşüncesinden hareketle 17. asrın Osmanlı Türkçesi ile değil günümüz Türkçesine uygun olarak aktarılmıştır.

³⁵ İslam Akâidi bölümünün son kısmında yer alan manzume, çalışmamızın transkripsiyonunun sonunda yer almaktadır.

³⁶ Nüshanın Atatürk Kütüphanesi'ndeki künyesi için bkz: Ebü'l Bekâ el-Kefevî, Eyüb b. Şerif Musa, *Tuhfetü's-Şahan*, y.y: Muhammed b. Ahmed Zikri, 1111 H.

- Bu nüsha, 266 varaktan ibaret olup “İslam Akâidi” kısmı 17 varaktan oluşmaktadır.
- Her sayfa 17 satırdan müteşekkildir. Tarafımızca transkripsiyonu yapılan bu metin, yukarıda adı geçen yazma eserin ilk bâbı olup 2/b-19/a varakları arasında yer almaktadır.
- Çalışma içerisinde zikredilen ayet ve hadislerin hem Arapça hem de Türkçeleri (*italik*) yazılmıştır.
- Çalışmada, basit transkripsiyon yöntemi kullanılmıştır.
- Günümüz Türkçesine aktarılırken, tamlamalar ve bazı çoğul kullanımlar (hayevân, emkine vb.) eserde geçtiği şekilde ele alınmıştır.
- Çalışmada Arapça ve Farsça kelimelerde bulunan harflerin üzerindeki uzatmalar gösterilmiştir.
- Esere herhangi bir başlıklandırma yapılmamış olup eser, yazma nüshada olduğu gibi düz metin olarak yazılmıştır.
- Metin içerisinde sayfa geçişlerinde, yazma nüshadaki varak numaraları siyah punto ile parantez içerisinde gösterilmiştir.
- Özellikle metinde geçen “*etmek*” fiilinin farklı kullanımları (idüb, îde vb), günümüz Türkçesindeki karşılıkları ile yazılmıştır.
- Eserde geçen “ânâ, eğerçi” gibi dönemin dil ve üslubunu yansıtan kelimeler, “ona, eğer ki” şeklinde günümüz Türkçesine uygun şekilde aktarılmıştır.
- Günümüz Türkçesine uygun transkripsiyon yaptığımız için özellikle fiil sonlarında “*ı, ip*” ve “*p, ç, t, k*” gibi sert ünsüzler kullanılmıştır.
- Eserde herhangi bir noktalama işareti olmadığından, metindeki nokta ve virgüllerden oluşan bazı noktalama işaretleri tarafımızca eklenmiştir.
- Metinde geçen ve günümüzde kullanılmayan veya tam olarak anlaşılmayan bazı Osmanlıca sözcüklerin günümüz Türkçesindeki karşılığı dipnotlarda verilmiştir.

- Çalışma boyunca dipnot ve kaynakçanın hazırlanmasında “İsnad Atıf Sistemi” temel alınmıştır.
- Metin içerisinde bulunan ayetlerin meali dipnotta verilmiş olup “Diyanet İşleri Başkanlığı’nun Kur’an-ı Kerim Portalı” esas alınmıştır.³⁷

1.4. Sonuç

Osmanlı Devleti’nin Duraklama dönemi âlimlerinden olan Ebü’l-Bekâ el-Kefevî, ilim ehli bir ailede doğmuş, eğitimini tamamlamış ve memleketi Kefe’de bir dönem müftülük yapmıştır. Payitahttan yapılan davet üzerine İstanbul’a gelmiş ve buradan Birgi ve Bağdat kadılıklarına görevlendirilmiştir. Bu süreçte hakkında yapılan şikâyetler dolaysıyla günümüz tabiriyle merkeze çağrılmış ve sonrasında bir dönem sürgün hayatı yaşamıştır. On yıllık sürgün hayatı sonunda affedilmiş, tekrar payitahta çağrılmış ve hayatının son döneminde az da olsa birtakım taltifler görmüştür.

el-Kefevî, tespit edebildiğimiz kadarıyla, hayatının bu inişli çıkışlı dönemlerine rağmen ona yakın eser telif etmiştir. Eserlerine bakıldığında, başta Kur’an ve tefsiri, hadis ve fıkıh ilmi olmak üzere temel İslami ilimler alanında eserler vermiştir. Aynı zamanda dil, edebiyat ve ahlaka dair eserler de kaleme almıştır.

Tuhfetü’ş-şâhân, el-Kefevî’nin fıkıh sahasında yazdığı ilmihal sınıfına giren eseridir. Eserin yazma nüshalarını tespit amacıyla yapılan araştırmalarda, yirmi beş yazma nüshasına rastlanmıştır. Ayrıca eser, farklı tarihlerde matbu olarak da basılmıştır. Bu durum, bu eserin yazıldığı ve sonraki dönemlerde Osmanlı ilim camiasında makbul olduğunu ve medreselerde okutulan eserler arasında olduğunu göstermektedir.

Tuhfetü’ş-şâhân, ilmihal türü eser olduğu için sınıfının içerik özelliği olan inanca dair konularla başlayıp daha sonra sırayla

³⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an-ı Kerim Portalı için bkz: <https://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf>. Erişim Tarihi: 19.11.2019.

namaz, oruç gibi ibadet, haram-helal konuları ve hükümdarlara yönelik tavsiyelerle sona ermektedir.

İnanç konusunda “İslam Akâidi” şeklinde başlıkla bir bölüm ayrılmıştır. Bu başlık altında sırasıyla tevhid, nübüvvet ve meâd konuları ele alınmıştır. Bölüm sonunda mezhep bahsi ele alınmış ancak bu bahis içerisinde sadece fikhî mezheplere yer verilmiştir. Özellikle Hanefî mezhebine mensup olduğu için İmam Azam Ebû Hanîfe hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Tuhfetü’ş-şâhân’ın İslam Akâidi bölümünün transkripsiyonu yapılırken bu eserin Birgivi’nin Risâle-i Birgivi’si ile benzerliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Eser, hem içerik hem de kullanılan dil yönüyle birbirine çok benzemektedir. Aralarında neredeyse yüzyıla yakın bir zaman farkı vardır. Akâid konuları ifade edilirken sadece kelime yapısında bazı değişiklikler mevcut olduğu hatta kullanılan kelimelerin dahi birbirine benzediği görülmektedir. Ancak ne eserin girişinde ne de kaynaklarda Birgivi risâlesi ile olan ilişkisine dair bir kayıt bulunmamaktadır.

Osmanlı ilim camiası tarafından kabul gören bu eserle ilgili ülkemizde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması maalesef önemli bir eksiklikler. el-Kefevî ve eserleri ile ilgili yapılan sınırlı çalışmalarda, onun daha çok “Külliyât” adlı eserine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu durumda Tuhfetü’ş-şâhân’ın, Külliyât’ın gölgesinde kaldığını söylemek mümkündür. Her ne kadar doğrudan olmasa da, çalışmanın içeriğinde Tuhfetü’ş-şâhân’a müstakil başlık ayrılmak suretiyle hem eser hem de içeriği hakkında kısaca bilginin verildiği bir çalışma, Macaristan’da yapılmıştır. Ancak mezkûr çalışmada da, içeriğinde vampirlerle ilgili bilgi ve fetvalardan dolayı Tuhfetü’ş-şâhân’dan “*vampir ilmihal*” olarak bahsedilmiştir.³⁸ Bir dönem Osmanlı medreselerinin ve ilmiye sınıfının gözde eserlerinden biri olan bu eserin üzerindeki farklı ağuların kalkması

³⁸ Salim Fikret Kırgı, An Early Horror Story: The Folks Beliefs in Vampire-like Supernatural Beings in the Ottoman Empire and the Consequent Responses in the Sixteenth and Seventeenth Centuries, Master of Arts, Central European University History Department, Budapest, Hungary, 2017, 48-55. Bu çalışma daha sonra Türkçe kitap olarak neşredilmiştir. Bkz: Salim Fikret Kırgı, *Osmanlı Vampirleri Söylenceler, Etkileşimler, Tepkiler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018, 80-90.

için ülkemizdeki farklı ilim dalına mensup araştırmacılar tarafından neşri, büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Arpaguş, Hatice Kelpetin. “Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihi Geçmişi ve Fonksiyonu”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, (2002/1), 25-56.

Aydın, Erol. *Ebu'l-Bekâ'nın el-Külliyat'ındaki Hadislerin Tahrir ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Bursalı Mehmed Tâhir Efendi. *Osmanlı Müellifleri-I*. İstanbul: Meral Yayınevi, t.y.

Çiçek, M. Halil. *Ebu'l-Beka el-Kefevi'nin Külliyyat'ında Tefsir ve Kur'an İlimleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1992.

Demir, Halis. “Birgivi'nin 'Risale-i Birgivi' Adlı Eseri Üzerine İncelemeler”. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2), (2017), 197-259.

Ebu'l Bekâ el-Kefevî, Eyüb b. Şerif Musa. *Tuhfetü's-Şâhân*, Muhammed b. Ahmed Zikri. (y.y), 1111.

el-Birgivi, Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali. *Risâle-i Birgivi*, Medinetü Üsküdar (İstanbul): Darü't-Tıbaati'l-Cedideti'l-Mamure (Üsküdar Matbaası), 1803.

Ferruh, Ömer. *Meâlimü'l-Edebi'l-Arabî fî Asri'l-Hadis*. Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1986.

Jami, Mohammad Mahdi Mu'azzin; Bernjian, Farhoud. (y.y.). “Abū al-Baqā' al-Kaffawī”. *Encyclopaedia Islamica*. Erişim: 17.10.2019.

https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-islamica/abu-al-baqa-al-kaffawi-SIM_0117?s.num=176&s.start=160

Kılıç, Davut. “Osmanlı İlim ve Kültür Hayatında Kırımlı Müellifler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı 10. Uluslararası Türk*

Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 28Ağustos-2 Eylül 2012, Ukrayna, 737-744.

Kılıç, Hulusi. “Ebü'l-Bekâ el-Kefevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/298. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

Kırgı, Salim Fikret. *An Early Horror Story: The Folks Beliefs in Vampire-like Supernatural Beings in the Ottoman Empire and the Consequent Responses in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Budapest, Hungary: Central European University History Department, Master of Arts, 2017.

Kırgı, Salim Fikret. *Osmanlı Vampirleri Söylenceler, Etkileşimler, Tepkiler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Öztürk, Yücel. “Kefe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/ 182-184.

Süreyya, Mehmed. “Eyyup Efendi (Ebûlbeka)”, *Sicill-i Osmanî-2*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

Yüksel, Emrullah. “Birgivi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/191-194. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

EK: Yazma Eserin İlgili Kısımının Transkripsiyonu

İSLAM AKÂİDİ HAKKINDAKİ BÖLÜM

(FASL FÎ AKÂİDİ'L-İSLÂM)

(2/b) Evvelâ kulun üzerine bâliğ olduktan sonra vâcib olan, cemî ferâizden mukaddem Hakk Teâlâ hazretini anlamak ve îmân getirmektir. Bir kimse Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretini şân-ı şerîfini lâıyk olmaz vecihle anlasa îmânı sahih olmaz. Bir kimse ahkâm-ı îmânı bilmeseydi her işlediği ibâdet dürüst değildir. Bir âkile ve bâliğa avrat, ahkâm-ı îmândan suâl olunmakta “bilmezim” **(3/a)** dese erinden³⁹ boş olur. Ammâ nedir diye suâl etmeyip şöyle şöyle değil midir diye telkîn-i tarikile suâl olunmak gerektir. Bir kimse müşrik olan yahut Ehl-i Kitâb'tan olmayan bir câriyeye mâlik olsa îmânın ahkâmını ve erkânını bildirmeyince öl câriye-i vatî helâl değildir. Bir kasap îmânın ahkâmını ve erkânını bilmeseydi onun zevcesi harâmıdır.

Her kimse kendi hükmü altında olanlara cümle erkân-ı îmânı ve namâzı ve savmı ve namazı dürüst olacak kadar Kur'an-ı azîmü's-şânı okutmak vâciptir. Yevm-i kıyâmette öl kimse bunlardan suâl olursa gerektir. İmdi, Hakk Teâlâ hazretine îmân getirmek Allah Teâlâ hazretini bilmek gerektir böyle edeler. Şehâdet ederim ki ibâdete lâıyk ve müstehak kimse yoktur illâllâhu Teâlâ hazreti vardır. Şerîki⁴⁰ ve nazîri yoktur. Giyinmeden ve kuşanmadan ve yemeden ve içmeden ve uyumadan ve durmadan ve oturmadan ve doğumdan ve doğurmadan ve avrattan ve oğlandan ve kızıdan münezzehtir ve berîdir. Bu nesnelere O'nda olmaz ve olmak dahî mümkün değildir. Gökte ve yerde değildir. Mekândan **(3/b)** münezzehtir. Sağda ve solda, önde ve artta, üstte ve altta değildir. Cemî emkine ve cihetten berîdir. Gökler ve yerler hükmünde ve ilminde ve kudretindedir. Hak Teâlâ hazretinin mekânı vardır diye itikât eden kâfir olur. Bazı kimseleri yukarıda Allah derler. Eğer mekân murâd ederlerse kâfir olurlar. Eğer Allah Teâlâ âlidir, yücedir demek ise kâfir olmaz. Lâkin bu ma'nâyı avâm-ı nâs anladığı malûm değildir. Duâda ellerin yukarı tutmak cihet-i fevk duâyı kabul kılındığı içindir.

³⁹ Kocasından.

⁴⁰ Ortak.

Ve Hakk Teâlâ hazretini suretten ve şekilden ve renkten ve azâdan baş ve kulak ve göz ve el ve ayak ve dil ve ağız ve burun gibi nesnelere münezzehtir.

Vech ve yed ve nefis gibi şeyler ki Hakk Teâlâ hazreti Kur'ân'da bu şeyler ile mezkûrdur. Öl şeyler Hakk Teâlâ hazretine bilâ keyf sıfâttır. Gazap ve rızâ ve sâir keyfiyyât-ı nefsâniyyeler dahî Hakk Teâlâ hazretinin bilâ keyf sıfâtındandır. Bu sıfâtın keyfiyeti bazılara müştebeh⁴¹ olmakla asl-ı malûmu inkâr edip meselâ yed-i **(4/a)** kudret ya nimetle tarif edip ta'til-i sıfâtullah etmişlerdir. Ammâ Ehl-i Sünnet nassla malûm olan şeyi ki asıldır. Onu isbât edip müteşâbihe olan şeyi ki öl keyfiyettir. Onda tevakkuf edip öl keyfiyeti talebe iştiğâli câiz görmemişlerdir.

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا

“Ve'r-râsihûne ft-l'ülmi yekûlûne âmennâ bihi kullun min 'indi rabbinâ.”⁴²

Ve Hakk Teâlâ hazretinin varlığının evveli ve âhiri yoktur. Varlığı kendüdendir, gayrîden değildir. Zât-ı şerîfi bir hâl üzere sabittir. Hasta olmaktan ve gussalanmadan⁴³ ve korkmadan ve tegayyurâtından berîdir. Aksaklık sıfatlarının cümlesinden berîdir. Bu cümle âlem yoğ iken öl vâir eder. Hiç kimseye muhtaç değildir, aczden berîdir. Murâd etse bu cümle âlemi bir ânda yok edip geri vâir eder. O'na hiçbir iş güç gelmez. Bir sinekçik⁴⁴ yaratmakla bu gökleri ve yerleri yaratmak O'na beraberdir. Kimse O'na hükmedemez öl cümleye hükmeder. Hiçbir nesne O'na lâzım ve vâcip değildir. Bir kimseden nef' ya zarar görmeden berîdir. Cümle fâsıklar ve cümle kâfirler mutî **(4/b)** ve mümin olup ibâdet etseler O'na bir fâide hâsıl olmaz. Ve cümlesi kâfir olsalar O'na hiç zarar gelmez.

Ve Hakk Teâlâ hazreti alîmdir. Cemî' malûmâtı bir kezden bilir ki birini bilmek birine hicâb olmaz. Göklerde ve yerlerde olanları gizli ve âşikârları cümle bilir. Cüz'iyâtı ve külliyyâtı, geçmişleri ve

⁴¹ Şüpheli, karışık.

⁴² “İlimde derinleşmiş olanlar, “Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır” derler. Bk: <http://kuran.diyaret.gov.tr/> (Erişim 19.11.2019), Âl-i İmrân, 3/7.

⁴³ Kederlenmek, tasalanmak.

⁴⁴ Sinek.

gelecekleri, hâzırları⁴⁵ ve gâipleri cümle bilir. Gaybı hiç kimse bilmez meğer Allah Teâlâ bildirir. Unutmadan ve gafletten ve sehvden⁴⁶ beridir. Ve bilmesi ezeldir, kadîmdir. Sonradan olma değildir.

Ve Hakk Teâlâ hazreti semî'dir. Cemî' mesmûâtı⁴⁷ bir kezden işitir ki birini işitmek birine hicâb olmaz. Gizli olsun katî olsun lâkin işitmesi bizim gibi kulakla değildir.

Ve Hakk Teâlâ hazreti basîrdir. Cemî' mubassirâtı⁴⁸ bir kezden görür ki birini görmek birine hicâb olmaz. Karânû gicelerde⁴⁹ kara karıncanın kara taş üzerinde yürüdüğünü görür. Ve ayağının sadâsını işitir ki görmesi bizim gibi göz ile değildir.

Ve Hakk Teâlâ hazreti mürîddir. Dilediğini eder dilemediği nesne vücûda gelmez. Hiç kimse O'na güç eylemez. Bir nesne ittirmeye kâdir değildir.

(5/a) Her nesne ki âlemde vardır. Cümeli O'nun dilemesi ile olmuştur. Eğer hayr ve eğer şer müminin imanın ve mutî'in⁵⁰ tâatin dilemiştir. Dilememiş olsaydı kimse mü'min ve mutî' olmazdı. Kâfirin küfrünü ve fâsıkın fîskını dilemiştir. Eğer dilemiş olsaydı kimse kâfir ve fâsık olmazdı. Her nesne ki biz onu işleriz. Murâd etmediği nesne vücûda gelmez. Eğer dilese cümleyi kâfir ve âsî ederdi. Lâkin fâil-i muhtardır. Dilediği ve işlediği nesneden suâl olunmaz. Öl cümleye suâl eder. Ve işlediği nesnelere nice hikmetler ve fâideler vardır. Bizim aklımız O'na yetişmez. Kâfirleri halk ettiğinde ve küfürlerini dilediğinde ve yılanları ve akrepleri ve hınzırları vesâir şerleri yaratmasında nice hikmetler ve fâideler vardır. Bize onları bilmek lâzım değildir. Bize lâzım olan itikâdımız böylece etmektir. Ve irâdeti kadîmdir, ezeldir. Sonra olma değildir.

Ve Hakk Teâlâ hazreti kâdirdir. Her mümkün olanı yaratır. Dilerse ölüyü diriltmek ve taşı ve ağacı söyletmek ve yürütmeye kâdirdir. Bu cümle âlemi bir lahzada yok edip geri var **(5/b)** etmeye kâdirdir. Ve suyu yukarı akıtmaya ve taşı yer ile gök arasında durmaya durdurmağa kâdirdir. Bir kulunu bir saatte maşrıktan⁵¹

⁴⁵ Mevcut.

⁴⁶ Yanlışlık.

⁴⁷ İşitilenler.

⁴⁸ Görülenler

⁴⁹ Karanlık gecede.

⁵⁰ İtaat eden.

⁵¹ Doğudan.

mağribe⁵² ve mağripten maşrika iletmek ve yeryüzünde bir sâatte yedinci göğe iletip geri getirmeye kâdirdir. Kudreti dahî kadimdir, ezelîdir, ebedîdir. Sonradan olma değildir. Şimden geri ve dahî tükenir değildir.

Ve Hakk Teâlâ hazreti mütekellimdir. Türlü türlü söyler lâkin söylediği bizim gibi dil ile değildir. Bazı kullarına vâsitasız söyler. Ve bazına vâsita ile söyler. Bu zikr olunan sıfât-ı kadîmlerinden olup zât-ı şerîfiyle kâimlerdir. Zevalden ve tegayyurâttan⁵³ berilerdir.

Ve Hakk Teâlâ hazreti hâliktir. Her şeyi yaradan O'dur. O'ndan gayri yaratıcı yoktur. Âdemlerin ve hayevânların işlerini ve hareket ve sükûnlarını ve ibâdetlerini ve günahlarını ve hayrlarını ve şerlerini ve küfürlerini ve imanlarını yaratan O'dur. Elin kımıldadığını ve dilin söylediğini ve gözün açtığını ve kapadığını yaratan O'dur. Ve sineklerin uçtuğunu ve ayakları kımıldadığını ve avazlarını yaratan O'dur.

(6/a) Cemî mevcûdâtı yaratan O'dur. Ve cümlelerin rızkını veren O'dur. Öldürüp ve dirgüren⁵⁴ O'dur. Hasta eden ve sağ eden O'dur. Ateşe dokunduğu yerin ıssını ve yanmasını ve kar dokunduğu yerin soğuk olmasını yaratan O'dur. Kâdirdir ki bir kimseyi öd içine koysalar yaktırmaya. Ve kâdirdir ki kar içinde oturanı üşütmemek belki terlete yahut yandıra. Lâkin âdetullah böyle cârîdir ki ateşte yakmak ve karda üşütmek yaradır. Yakmayı ve üşütmeyi yaradan ateş ve kar değildir. Ve bi'l-cümle O'ndan gayri müessir yoktur. Cümel eşya bi'z-zât O'nun mahlûkudur. Pes, bir kimse Hak Teâlâ hazretinin sıfâtını mahlûka yâhut muhaddisedir dense yahut tevakkuf etse yanî talep marifetini tehir etse öl sıfâtın vücudunda bilmek ile şek etse öl kimesne kâfir olur. Küfr-ü mücib olan cehl ve şekk Hak Teâlâ hazretinin hayât ve kudret ve ilim ve kelâm ve sem' ve basar ve irâdet ve tahlîk ve terzîk sıfatlarına mahsustur demişlerdir.

Ve şehâdet ederim ki Allah Teâlâ hazretinin melekleri vardır. Bazı nurdan **(6/b)** yaratılmıştır. Ve bazı nârdan yaratılmıştır. Allah Teâlâ'nın emriyle âmillerdir. İnsan gibi onlar Allah Teâlâ'ya âsi olmazlar, masûmlardır. Kat'an günah etmezler, yemezler ve içmezler. Erkeklik ve dişilik onlarda olmaz. Onların içinde

⁵² Batıya.

⁵³ Başkalaşmalar

⁵⁴ Dirgürmek: diriltmek.

mukarrebler ve peygamberler vardır. Her birini Allah Teâlâ hazreti bir hizmete koymuştur. Kimi yerde ve kimi gökte ve kimi dâim kıyamda ve kimi dâim rükûda ve kimi dâim sücûdda ve kimi dâim tesbîhtedir. Ve kimi Âdemoğlanlarına müekkeldir. Amellerini yazarlar. Onlara kirâmen kâtibin ve hafaza derler. Ve ba'zı meleklerine azîm cüsse ve kuvvet vermiştir. Hazret-i Cebrail Aleyhi's-selam gibi bir saâtte gökten yeryüzüne iner ve bir dağı kanadının bir tüy ile kaldırıp ve dağıtır.

Ve Hazreti İsrâfil Aleyhi's-selâmı sura vurmaya müekkel⁵⁵ kılmıştır. Sur dedikleri bir büyük boynuz gibi nesnedir. İsrâfil Aleyhi's-selâm'ın hâlâ elindedir, ağzın deliğine vermiştir. Allah Teâlâ hazretinden izin oldukça onu üfürse gerektir. Ondân bir berk âvâz çıksa gerektir. İşitenler cümle ölse gerektir. İki kere üfürür. Biri cümle canlıları öldürmek için. Bir nice müddet bu âlem **(7/a)** yattıktan sonra Hak Teâlâ yine İsrâfil'i diriltip bir dahî suru üfürüp cümel ulular dirilse gerektir.

Ve şehâdet ederim ki Allah Teâlâ hazretinin kitapları vardır. Cebrâil Aleyhi's-selam ile gökten indirilmiştir. Yeryüzünde olan peygamberlerine, peygamberlerden gayriye kitap inmez. Ve Cebrâil Aleyhi's-salâtu ve's-selâm hazretlerine Kur'ân-ı Azîmü's-Şân inmiştir. Arap lisanı üzere gerek oldukça yirmi üç yılda tamam olmuştur.

Ve Hazret-i Mûsâ Aleyhi's-selam'a Tevrât inmiştir. İbrânî dilince.

Ve Hazret-i İsâ Aleyhi's-selam'a İncil inmiştir. Yûnânî dili üzerine.

Ve Hazreti Dâvûd Aleyhi's-selam'a Zebûr inmiştir. Süryânî dilince.

Ve gayrisin gayri peygamberlerine indirmiştir. Yüz suhuf, dört kitâp inmiştir. Bu bazı nüshada tasrîh vardır. Lâkin nass-ı kâti⁵⁶ yoktur. Mahal ihtirazdır. Cümlesi hakktır. Ve îmân getirmek vacib olmakta. Cümlesi berâberdir. Lâkin Kur'ân-ı Azîmü's-Şân cümleden muahhar inmiştir. Hükmü kıyâmete değin bâkidir. Nesh ve tebdilden beridir. Evvel inen kitaplar bazı hükmün nesh etmiştir. Onlar ile amel şimdî **(7/b)** câiz değildir. Ve bu cümle gökten inen kitaplara mahlûktur demek küfürdür. Eğer mânâsı murâd edip der ise. Ammâ kâtip yazdığı hurûf mahlûktur der ise câizdir.

⁵⁵ Vekil tayin edilmiş.

⁵⁶ Manası açık olan ayetlerden delil olarak gösterilen ayettir.

Ve şehâdet ederim ki Allah Teâlâ hazretinin yeryüzünde peygamberleri vardır. Onlar Allah Teâlâ hazretinin kullarıdır. Her ne ki buyursalar haktır. Bunların bazıı mürseldir. Ya'nî üzerine hem vahiy gelmiştir hem sâhib-ü şeriattir. Ve bazı nebîdir. Ya'nî ilhamla yâhût rüya ile amel eyler, sâhib-ü şeriat değildir. Kitâplara aded-i muayyen olmadığı gibi peygamberlere dahî aded-i muayyen değildir. Bu dahî mahal ihtirazdır. Yüz yirmi dört bindir dedikleri rivâyet ile amel olunmaz. Ve hiç kul cinsi ve avrat cinsi peygamber olmamıştır. Zülkarneyn'in ve Lokman'ın ve Hızır'ın peygamber olmaları ihtilafidir. Ammâ bazı tefsîrde Hızır'ın peygamber olduğu muhakkaktır diye tasrîh olunmuştur. Ve cümle peygamberlere vahiy geldikten sonra günah-ı kebâirden ve seğâirden masûmdurlar.

Ve cümle peygamberlerin evveli Hazret-i Âdem Aleyhi's- **(8/a)** salâtu ve's-selâm'dır. Allah Teâlâ O'nu kuru balçıktan yaratmıştır. Cümlelerin aslı O'dur. Âdem'e secde edin diye meleklerle emr olundukta cümlesi secde etmişlerdir. İblis lain (aleyhi'l-la'ne) secde etmeyip ben O'ndan hayırlıyım dediği için Hak Teâlâ ona lanet edip kovmuştur. Ve kıyâmete değin mühlet vermiştir. Ve çok evlâd ile Âdem oğlanına iğva verirler. Âdem'in içine nereden gerekse girerler. Damarlarında kan gezer gibi Âdem'in içinde gezerler. Lâkin kimseyi güçle kâfir ve âsî edemezler. Ancak vesvese ederler. Her mümine lâzımdır ki onu düşman-ı kavî bilip vesveselerine uymayalar. Ve cümle peygamberlerin âhiri Peygamberimiz Muhammed Aleyhi's-salâtu ve's-selâm'dır. Bu iki peygamberin arasında çok peygamberler gelmiştir. Hesabın Allah Teâlâ bilir.

Ve Hazreti Muhammed Aleyhi's-salâtu ve's-selâm'dan evvel gelen peygamberlerin her biri bir tâifeye gönderilmiştir. Şer-i şerîfi kıyâmete değin bâkîdir. Ve bizim peygamberimize mutî olmak yer ehli üzerine nice vâcib ise gök ehli üzerine dahî böylece vâciptir.

(8/b) Ve her peygamberlerin mucizâtı vardır. Gönderildikleri tâifenin hallerine göre mucizeler verilmiştir. Meselâ Hazreti Musa Aleyhi's-selâm'ın asrında ekser halk sâhir olmakla Musa Aleyhi's-selâm'ın âsâsı ejder⁵⁷ olması mucize verilmiştir. Tâ öl sihrelerin sihirlerini engel iptâl eyleye.

Ve Hazret-i İsâ Aleyhi's-selâm'ın ölüyü diriltmek mucizesi verilmiştir. Zîrâ öl asırda hukemâ ve etibbâ çok olmakla ve bizim

⁵⁷ Büyük canavar.

peygamberimiz Muhammed Mustafa Sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerine Kur'ân-ı Azîmü's-Şân mucize verilmiştir. Zîrâ öl zamanda feshan ve belağan çok olmakla katî kıssa sûresinin nazirin getirilmeden cümle âlem halk âciz kalmışlardır. Zîrâ Allah Teâlâ kelâmıdır, mahlûk O'na nazîre getirmeye kâdir değıllerdir. Muhammed Aleyhi's-selam'ın mucizâtı çoktur. Mübarek parmağından sular akıtmıştır. Ve ayı mübarek parmağı ile işâret edip iki yaratmıştır. Ve hayvanlar ve ağaçlar ve taşlar Yâ Muhammed Hak Resûlüsün diye şehâdet etmişlerdir. Ve bir gecede Mekke'den kuds-i mübâreke varıp ondan göklere çıkıp cenneti ve cehennemi **(9/a)** görüp Allah Teâlâ ile söyleşip ve görmüştür. Lâkin gayri bir kimse Allah Teâlâ hazretini dünyada görmemiştir. Ve şimdin girü ve dahî görmez. Lâkin âhirette, cennette mü'minler baş göz ile görseler gerektir. Önlerinde ve üstlerinde olmakla değıl her kim bunu inkâr eylese kâfir olur. Mu'tezilî celal-i azimete binâen ru'yeti inkâr ederler ise mübtedilerdir. Ya'nî mürtekib-i kebir⁵⁸ olurlar. Ru'yeti muhâldir derler ise kâfir olurlar. Ve öl gece sabah olmadan geri Mekke'ye inmiştir. Ve bu Mirâc-ı şerif uyanıklıkta resûlün mübarek teni üzerine olmuştur. Bunu inkâr eden mübtedi⁵⁹ ve ehl-i dalâl olur. Hülâsada mestürdür ki mirâcı inkâr eden eğer İsrâ'nın Mekke'den Beyt-i Makdis'e⁶⁰ olduğunu inkâr ederse kâfir olur. Beyt-i Makdis'den mirâcı inkâr ederse kâfir olmaz. Zîrâ sûret-i evveli nass-ı kat' ile biline.⁶¹

Ve Muhammed Aleyhi's-selam avratlar⁶² nikâh etmişlerdir. Hatîce ve Âişe ve gayriler gibi Radyallâhu Teâlâ anhünne.

Ve evlatları olmuştur. Ve Abdullah ve İbrahim ve gayri gibi Radyallâhu Teâlâ anhüm. Ve kızları **(9/b)** olmuştur. Fâtıma ve Rukiyye ve Zeynep ve Ümmü Gülsüm gibi Radyallâhu Teâlâ anhünne. İbrahim'den gayrileri cümlesi Hatîce'den doğmuştur. İbrâhîm Mâriye adlı bir cariyyeden olmuştur. Ve cümle evladı önünce vefât etmişlerdir. Fâtıma'dan gayri onu Hazret-i Ali'ye tezvîc etmiştir. Hasan ve Hüseyin Radyallâhu anhümâ ondan doğmuştur. Cümle kızlarının efdalidir, sevgilisidir.

⁵⁸ Büyük günah işleyenler.

⁵⁹ Bid'at ehli.

⁶⁰ Beytül-Mukaddes olarak da bilinmekte olup diğeri bir adı da Mescid-i Aksâ'dır.

⁶¹ "biline" kısmı daha önce "te'yittir" şeklinde yazılmış ama daha sonra üzeri çizilmiştir.

⁶² Eşler.

Ve peygamberimize kırk yaşında vahiy gelmiştir. Altmış üç yaşında âhirete intikâl buyurmuşlardır. Mekke'de dünyaya gelip sonra Medine'ye hicret edip O'nda intikâl buyurmuşlardır.

Ve şehâdet ederim ki, kerâmet-i evliyâ haktır. Ve veliler derecesi nebilerin derecesine yetişmez. Ve cümle velilerin efdali Hazreti Ebûbekir Sıddık Radiyallâhu Teâlâ anhü Resûlüllâh'ın kâin atasıdır. Kızı Aîşe-i Sıddika'yı peygambere vermiştir. Peygamberimize intikâl ettikte sonra yerine halife olmuştur, hilâfeti hakkıdır. Ve ondan sonra efdal-i evliyâ Hazreti Ömer'dir. Radiyallâhu Teâlâ anhü, Ebûbekir'den sonra **(10/a)** öl halife olmuştur, hilâfeti hakkıdır. Kızı Hafza'yı Resûlüllâh'a tezvîc⁶³ etmiştir. Ve ondan sonra efdal-i evliyâ Hazret-i Osmân'dır. Radiyallâhu anhü, Hz. Ömer'den sonra öl halife olmuştur, hilâfeti hakkıdır. Peygamber Aleyhi's-selam iki kızın ona tezvîc etmiştir. Ve ondan sonra efdal-i evliyâ Hazreti Ali'dir. Radiyallâhu anhü. Hazreti Osmân'dan sonra öl halife olmuştur, hilâfeti hakkıdır. Ve cümle ashâb-ı Resûlüllâh âdillerdir. Hak üzeredirler. Onları sevmeyen mübtedi ve fâsıktır. Biz cümlesini severiz. Ve şefâatlerin umarız. Allâhümme'r-zuknâ (اللهم الرزقنا) ve dahî.

Ve şehâdet ederim ki, azâb-ı kabr⁶⁴ hakkıdır. Âdem oğlanı olup kabre vardıkta eğer mü'min eğer kâfir eğer büyük eğer küçük münker ve nekir adlı iki melek gelip onu kabirde diriltirler ve kaldırırılar. Ve suâl ederler. Tanrıdan ve peygamberden ve dinden ve kableden mü'min ve mutî olanlar cevap verirler. Ki Tanrımız Allah Teâlâ'dır. Ve sıfâtı **(10/b)** şöl zikir ettiğimizdir. Ve peygamberimiz Muhammed Aleyhi's-selam'dır. Ve dinimiz İslam'dır. Ve kiblemiz Kâbe'dir deyip kabirde türlü türlü nimetler edeler. Kâfirler ve fâsıklar cevâbâ kâdir olmayıp onlara türlü türlü azaplar edeler. Cin ve insandan her zi-rûha⁶⁵ suâl olunup hatta razîa dahî suâl olunur. Lâkin melek telkîn ve ilhâm ederler demişler. Bir kimseyi kurtlar, kuşlar yemiş olsa öl kimsenin azâları onların içinde karâr buldukta suâl olunur demişler. Asılmış kimse asıldığı yerde suâl olunur demişler. Ammâ bir yere nakl için bir yere defîn olunmayınca suâl olunmaz demişler. Lâkin suâl ne keyfiyetle olacaktır. Bizim aklımız ermek lâzım değil. Zîrâ müteşâbihâtandır. Peygamberlere suâl

⁶³ Evlendirmek.

⁶⁴ Kabir azabı.

⁶⁵ Ruh sahibi.

olunmaz. Bazıları ümmetin ne hâl üzere terk eyledik diye suâl olunur demişler kavli-i evvel esihhadır.

Ve melâike suâl olunmaz demişler ve siddikîne ve şühedâya⁶⁶ ve murâbita⁶⁷ mat'üven fevt⁶⁸ olanlara dahî suâl olunmaz demişler. Bâliğ olmayan oğlancıklara suâl olunmaz demişler. Bazıları bunların dahî **(11/a)** akılları kâmil olursa suâl olunur demişler. Eblehe ve mecnûna ve fetrete fevt olanlara suâl olunmaz demişler. Bazıları tevakkuf etmişlerdir. Cuma günü yâhût Cuma gecesi vefât edene dahî suâl olunmaz demişler. Ve her gece Sûre-i Mülk okuyana suâl olunmaz demişler. Bazıları kâfir-i sarîha suâl olunmaz suâl münâfikadır demişler. Etfâl-i müşrikîn suâlinde Ebû Hanîfe'ye Rahimehullahu Teâlâ tevakkuf etmişlerdir.

Ve şehâdet ederim ki, Hazreti Muhammed Aleyhi's-salâtü ve's-selâm kıyâmet alâmetlerinden her ne kim haber vermiştir. Cümlesi haktır olsa gerektir. Deccal'ın hurûcu gibi. Ve Hazreti Îsâ Aleyhi's-selâm'ın gökten inip Deccal'ı katledip bizim peygamberimizin şeriatıyla amel etmesi gibi. Ve Mehdi Âl-i Rasûl'den hurûc edip Hazreti Îsâ Aleyhi's-selâm ile cem' olması gibi. Ve Ye'cüc ve Me'cüc ve Dâbbetü'l-arz çıkması gibi. Ve gayriler gibi cümlesi haktır ve olsa gerektir.

Ve şehâdet ederim ki, cümle hayevânlar olup aslâ canlı kimse kalmasa gerektir. **(11/b)** Ondan sonra kıyâmet kopsa gerektir. Dağlar havada kuş gibi uçsa gerektir. Ve gökler pâre pâre olup eriyip dökülse gerektir. Ammâ yedi şey fânî olmaz. Cennet ve cehennem ve arş ve kürsî ve levh ve kalem ve ervâh. Bunlar bâkilerdir. Lâkin bir lahza helâk olmak bekâya münâfi değildir. Bir kimse bunlar için bâkî değildir dese kâfir olur. Zirâ bekâsı sarîh Kur'ân'la sâbittir. Pes, bu dünya böyle harâp olup bunun üzerine birinci zaman geçtikten sonra Hakk Teâlâ tekrar yerleri düzeltip cümle olanları şimdiki beden üzere ve şimdiki suret üzere dirgürse gerektir. Cümlesi çıplak ve yalın ayak başı kaba koysa gerektir. Enbiyâ ve evliyâ ve sulahâya cennetten hulleler ve buraklar kılıp, giyip ve binip arş gölgesinde otursalar gerektir. Bâkî halâyık aç ve susuz ve üryân ayak üzere sıkışıp dursalar gerektir. Ve güneş başlarına bir mil kadar yakın kılıp kimi topuğuna dek ve kimi dizine

⁶⁶ Şehitler.

⁶⁷ Kalbini Allah'a bağlayan.

⁶⁸ Vebadan dolayı ölmek.

dek ve kimi beline dek ve kimi ağzına dek ve kimi tepesine dektirler. İçinde batsalar gerektir. Ve her kişi ilmüne ceza olursa gerektir. Dünyada meleklerin yazdığı **(12/a)** kitapları onda verseler gerektir. Mü'minlere ve mutîlere sağından verseler gerektir. Kâfirlere ve âsilere solundan ve arkasından verseler gerektir.

Ve Allah Teâlâ hazreti cümle halka vâsitasız suâl etse gerektir. Mazlumun hakkını zâlimden alırsa gerektir. Hayr ameli var ise alıp mazluma verip yok ise mazlumun günahın zalime yükletse gerektir. Ve terazi kurulup hayrları ve şerleri çekilse gerektir. Hayrı ağır olanlar cennete ve şerri ağır olanlar cehenneme girseler gerektir. Meğer Allah Teâlâ mağfiret ede. Yâhût peygamberlerden ya evliyadan ya ulemâdan şefâat erişe. Eğer imanla gitmiş ise imansız gitmiş ise ona şefâat olmaz. Ve hiç cehennemden çıkmaz. Eğer imanla gidip günahı ağır kılıp mağfiret ya şefâat erişmişse cehennemde günahı miktarı yanıp sonra çıkıp cennete girse gerektir. Zerre kadar imanla giden elbette cehennemden çıksa gerektir.

Ve sırât köprüsü ki kıldan ince ve kılıçtan keskindir. Cehennem üzerine kurulsa gerektir. Ve cümle halk üzerinden geçse gerektir. Kimi yıldırım gibi **(12/b)** ve kimi yel gibi ve kimi segirdir at gibi ve kimi emekleyip arkasında günahın yüklenmiş geçse gerektir. Ve kimi geçerken düşüp cehenneme girse gerektir. Ve her peygamberin bir havzı vardır. Cennete girmezden evvel ümmetiyle ondan içseler gerektir. Bizim peygamberimizin havzı cümlesinden büyüktür. Bir cânibinden bir cânibine varınca bir aylık yoldur. Kenarında bardakları yıldızdan çoktur. Bir kere için artık susamaz, suyu baldan tatlı ve süttten aktır. Bunlar cümle haktır.

Ve kıyâmet gününde her kişinin eli ve ayağı ve cemî endâmı her ne amel ettiyse ikrâr edip kendi kendini rüsvây etse gerektir. Ve cennet ve cehennem şimdiki halde mevcûtlardır. El'ân⁶⁹ mahlûklardır. Cennet ehli cennete girdikten sonra ebeden lâ bâde ânda kalırlar. Hiç çıkmazlar. Ânda ölmek ve kocamak olmaz. Kaftanları eskimez, ayakyoluna varmak olmaz. Ve uyumak yoktur. Ve ânda olan hüriler ve avratlar hayz ve nifâstan ve yaramaz hulktan berilerdir. Ve her ne türlü taâm ve şarap isterlerse önlerine gelir. Pişirmek ve kotarmak olmaz. **(13/a)** Toprağı misktendir. Binâsının bir kerpici altından ve bir kerpici gümüştedir. Ve bi'l-cümle zikr olunan sıfât-ı

⁶⁹ Şimdi, halen.

havz ve hür-i ayn ve ehl-i cennetin et'ama⁷⁰ ve eşraba⁷¹ ve elbiseleri vesâir gaybiyye ve sem'îyye ki ânları Allah Teâlâ ve resûlü bize tebliğ etmiştir. Bunların asılları ma'lûm olup ve sıfatları müteşâbihe olanlardır. Bize vâcib olan bunları tasdik ve imân getirmek ve mahkûm ve fermânber ola. Vez keyfiyyet ve kemmiyyetten suâl etmeyiz. Mebâde ki öl keyfiyyet bizi sermest ve edy-i hayrat edip tarik-i dalâlete ilete. Ânda neûzü billâhi cehennem giren kâfirleri şeytânlar cehennemde ebeden lâ bâde kalırlar, hiç çıkmazlar. Deveboynu gibi yılanlar ve semerli katır gibi akrepler ile azâplar olunurlar. Dahî ateş ile ve ıssı su ile azâp ederler. Gövdeleri yanıp kömür olduktan sonra Hak Teâlâ tekrâr taze deriler bitirip azâp etseler gerektir. Hiç azâpları tükenmez. Ânlara dahî mevt yoktur. Ashâb-ı cahîmin azâba i'tiyât ile müteellim olmamalarına itikât etmek bâtıldır.

Ve şehâdet ederim ki, hayr ve şer her nesne, Allah Teâlâ'nın **(13/b)** kazasıyla ve kaderiyledir. Her olup ve olacağı ezel ve ezelde takdir etmiştir. Ve Levh-i Mahfûz'a yazmıştır. Hiç O'na muhâlif nesne olmaz. Mü'minin imânı ve mutî'in⁷² tâati ve hayırlar, Hakk Teâlâ hazretinin bilmesiyle ve murâd etmesiyle rızasıyla ve sevmesiyledir. Kâfirin küfrü ve fâsıkın fısıkı ve şerleri rızasıyla ve sevmemesiyledir. Lâkin bilmesiyle ve dilemesiyle ve takdiriyle ve Levh-i Mahfûz'a yazmasıyla ve halk etmesiyledir. Öl murâd ettiğin eder. Fail-i muhtâr⁷³dır. O'na suâl olunmaz. Kulları dahî fâil-i muhtardır. Kûl kendi ihtiyârıyla hayr ihtiyâr etse öl sebep ile cennete girer. Eğer şer ihtiyâr etse öl sebep ile cehenneme girer.

Pes, hayr ve şerri halk eylemek Allah'tan oldu, kesb eylemek kuldan oldu. Bundan ötesine aklımız erişmez. Bu cümle yazılan ahvâl;

أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى

"Âmentü billâhi ve melâiketihî ve kütübihî ve rusûlihî ve'l-yevmi'l-âhiri ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî minallâhi Teâlâ" mazmûnîdir.

Böylece itikâd ve böyle iman getirmek vâciptir. Ve bu vech ile imân sâhibini dünyada haraçtan ve âhirete azâb-ı ebedden halâs eyler diye itikâd etmek gerektir.

⁷⁰ Yiyecekler.

⁷¹ İçecekler.

⁷² İtaat eden.

⁷³ İstedğini serbestçe yapabilen.

(14/a) Ve cemî enbiyâ cemî meleklerden efdaldır. Ve avâm-ı beşer avâm-ı meleklerden efdaldır. Havâs-ı melek avâm-ı beşerden efdaldır. Ve melâike-i azâm cennete girerler. Lâkin Hazreti Cebrâil-i Emîn Aleyhi's-selâm'dan gayrısı didâr görmez. Ôl dahî bir kere görür demişler. Cinnin Müslümanı cennete girmelerinde İmâm Azam hazretleri tevakkuf⁷⁴ etmişlerdir. İmâmeyn katında ânlar dahî girerler. İmân ve İslâm ikisi birdir, kalp ile inanma ki lisân ile ikrâr etmektir.

Ve Sultân-ı Kevneyn Aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin Allah Teâlâ hazretinden getirdiği nesnelere cümle hakır diye ikrâr etmektir. Getirdiği şöl zikir ettiklerimizdir. Ve imân-ı icmâlî ibtidâ imânda kifâyet eder. Hak Teâlâ'nın vahdâniyyetine ve Hazreti Resûl-i Ekrem Aleyhi's-selâm'ın nübüvvetine ve şeriat-i şerifinin hakkiyyetine itikâd etmek avâma kifâyet eder. Mefhumlarına ve tefâsil-i ahkâmına vukuf-i tafsîlî değildir. Ve mukallidin imânı sahihtir. Lâkin mukallid olduğu cihetten değil belki tasdikî hakka muvâfık olduğunu itibâriyledir. Ammâ mukallid **(14/b)** terk-i istidlâl ile âsî olur bi'l-icmâ. Ve bir mü'min adam öldürmek gibi ve zinâ etmek gibi büyük günâh etmek ile imândan çıkmaz eğer helâldir demezse. Ve büyük günâh eden tevbesiz vefât eden mü'min Allah Teâlâ'nın meşiyetinde olur. Dilerse yarlıgar dilerse günâhı miktarı azap edip ba'de cennete kor.

Ve Allah Teâlâ hazreti kullarına tâkat getirmediği teklif eylemez. Ve bir kimse mü'min misin deseler “mü'minim hakkân” gerektir. İnşallah demeye, dese kâfir olur. İman ile mi fevt olursun deseler bilmezim Allah Teâlâ bilir diye zîrâ gaybtır. Bir kimse imân nedir bilmezim dese hakikat-i şer'iyyesin bilmezim demek ise nesne lâzım gelmez.

Ammâ lafz-ı imânın manâsı tasdik bi'l-kalb ve ikrâr bi'l-lisân idüğünü bilmeyip bilmezim der ise tahdîd-i imân lâzım gelir. Bir kimseye Müslüman mısın deseler inşaallah Müslümanım dese ta'lik-i kast etmese nesne lâzım gelmez. Ve Allah Teâlâ hazretleri şirki ve küfrü yarlıgamaz. Kalan günahları murâd ederse yarlıgar⁷⁵ ve kimseye imanla gitmiştir. Ya imânla **(15/a)** gider. Ya cennetliktir demek câiz değildir.

⁷⁴ Duraklama.

⁷⁵ Bağışlamak.

Peygamberlerden gayri peygamberlerin haber verdiği kimselerden gayri meselâ Ebûbekir Sıddık ve Ömer Fâruk ve Osmân Zü'n-nüreyn ve Alıyyü'l-Murtazâ ve Talha ve Zübeyr ve Abdurrahman bin Avf ve Sa'd bin Ebî Vakkâs ve Saîd bin Zeyd ve Ebû Ubeyde bin el-Cerrâh radiyallâhu anhum ecmaîn. Dahî ehl-i cennettir diye hükm câizdir. Ve Hazreti Fâtımatü'z-Zehrâ ve Hazreti Hasan ve Hüseyin radiyallâhu Teâlâ anhum ecmaîn. Ve hiçbir kimseye küfür üzere gitmiştir yahut küfür ile gider ya cehennemliktir demek dahî câiz değildir. Meğer Allah Teâlâ ve peygamberlerinin haber verdikleri kimselerden ola. Şeytân ve Ebû Leheb ve Ebû Cehil ve Fir'avn aleyhmül-la'ne gibi bunlara cehennemliktir diye hükm câizdir. Tebliğ, davet olunmayan tâife yahut murâhik⁷⁶ mücerred akılla mükellef bi'l-imân olmazlar. İmân ve küfür itikâd etmeseler mazûrlardır, ehl-i cennet olurlar. Hak Teâlâ öl kavme istidlâl ve teemmüle kâdir **(15/b)** olacak mertebe-i vüs'at verip lâkin ânlar Hak Teâlâ hazretinin vücudundan ğâfil olmalarıyla mü'min olmasalar tebliğ-i da'vet olmamış ise dahî mazûr olmazlar. Etfâl-i müminîni iman fitratıyla mukâbelesinde Allah Teâlâ cennete idhâl eder. Öl ecildendir ki salât-ü cenâzelerinde istiğfâr olunmaz. Etfâl-i müşrikîn dahî iman fırtatıyla müminler olup ehl-i cennet olurlar demişler.

Ve ehl-i cennet ma'zûl olmadan emînlerdir. Ammâ Hak Teâlâ'nın celâli havfından emîn değıllerdir demişler. Ve rûh hakkında üç yüz altmışaltı kavl vardır. Hakikatini Allah Teâlâ bilir. Gayriyi kimse bilmez. Ve huf üzerine ve edik üzerine mesh sünnettir. Ve Ramazân gecelerinde terâvih sünnettir. Ravâfız⁷⁷ ikisini dahî inkâr ederler.

Ve her mümin meyyitin namâzı kılınır, sâlih olsun fâsık olsun. Ve her mümin ardında namâz kılmak câizdir, sâlih olsun fâsık olsun. Lâkin sâlih ardında kılmak sevabı arttırır. Fâsıkın imameti mekruhtur. Ve şefâat-i peygamberi **(16/a)** ve Kirâmen Kâtibîn ve azâb-ı kabri ve âhirette ru'yet-i hakkı inkâr edenlerin ardında namâz câiz değıldir. Zîrâ kâfirlerdir diye hulâsada mezkûrdur.

Ve herkese lâzımdır ki itikâdda ve amelde mezhebini bile. İtikâdda mezhebin kimdir? deseler Ehl-i Sünnet ve Cemâat'tendir. Yanî Resûl-i Ekrem hazretlerinin ashâbı ve cemaâti. Her ne itikâd üzerine oldular ise ben dahî öl itikâd üzerineyim diye onların itikâdı

⁷⁶ Buluğ çağına yaklaşmış erkek çocuk.

⁷⁷ Rafıziler.

şöl zıkr olunanlardır. Ve hüküm eyleye ki Ehl-i Sünnet ve Cemâat mezhebi haktır. Fulân mezhepler bâtıldır diye.

Ve amelde mezhebin kimdir? deseler, İmâm Azam Ebû Hanîfe'dir diye. Ammâ ahkâm edip Ebû Hanîfe mezhebi haktır gayri bâtıldır demeye.

Pes, Ebû Hanîfe mezhebi savâptır. Hatâ olmak ihtimâli de vardır diye. Gayri mezhepler hatâdır, savâb ihtimâli de vardır diye. Ve bu mezâhibin ihtilâfına sebep ve ictihâda, ihtiyâca sebep öldür ki Allah Teâlâ'nın kitâbında ve Resûlünün hadîs-i şerifinde bu cümle vardır. Lâkin bazı gizlidir. **(16/b)** Ancak ulemâ ve ukalâ anlar. Pes, Hak Teâlâ ulemaya emr etmiştir. Tâ ki çalışalar ve zahmet çekmeler. Kendi kitâbından ve resûlünün sözünden öl gizlileri bulup çıkaralar. Ve onunla amel edeler. Ve gayrilere öğreteler. Tâ ki bunlara çok sevâp ve ihsân ede. Eğer öl âlim hatâ da anladıysa mazûrdur, günâh olmaya. Bu mertebeye kadar olmayanlara emrettiği, bunlardan birine uyular, onun sözüyle amel edeler. Ânlar dahî mazûr olup günâhkâr olmayalar. Eğer ki öl uyduğu âlim hata da etse zara vermez. Pes, Resûl-i Ekrem Sallallâhu aleyhi ve sellem dünyadan âhirete rıhlet buyurdukta, ashâb-ı kirâm gazayı mühim görüp O'na sa'y ettiler. Kitâb, Allah'tan ve hadîsten çokça ahkâm çıkarıp yazmaya elleri değmedi, hem ihtiyâçları yok idi. Zîra ekseri müçtehid ve âlim idi. Vakt-i hâcette içtihad ile amel ederler idi. Halk arasında havâdis çok değil idi. İstiftâ az vâki' olurdu. Ânlar gittikten sonra Ehl-i İslâm çoğaldı ve havâdis ve cehl şâyi oldu.

(17/a) Pes, lâzım geldiği öl zamanın âlimleri çalışıp gayri nesneden vâz kılıp içtihad edeler. Kitâp, Allah'tan ve hadîsten çokça ahkâm çıkarıp yazalar. Pes, her âlim akli erdiği kadar çalıştır. Ve anladığını beyân edip yazdılar. Her birine bir tâife tâbi' oldu. Kimi Hanefî'ye ve kimi Şâfiî'ye kimi Mâlikî'ye kimi Ahmed'e ki öl Hanbelî'dir, tâbi' oldular. Ve bunun üzerine amel ettiler. Tâ bu zamana gelince. Ve bunlar cümle itikâta birdir, Ehl-i Sünnet ve Cemâat'tendir. Gayeti bu ki amelde bazı hususta biri birlerine muhâlefet ederler. Anladıklarına göre ve öl muhalefet Allah Teâlâ izniyle olmuştur, zarar vermez. Bir kişi her hangisine tâbi' olursa câizdir. Ve kıyâmette cennete girer. Tâbi' olduğu imâm hatâ da ettiyse zarar vermez. Pes, Hak Teâlâ ulemâ arasında böyle ihtilâf halk eyledi. Tâ ki mü'minlerin yolu vâsi ola. Her hangi kavil ile amel ederlerse, isâbet etmiş olalar. Eğer cemî' ulemâ bir manâ üzerine ittifâk etseler, Müslümanlara amel etmek gâyet güç olurdu. Meselâ bir

asker azîme bir yolda yürüyen **(17/b)** ve bundan taşra çıkmak demek güç olduğu gibi. Ve Ehl-i Sünnet ve Cemâat'ın usûl-i dinde bir olup furû'da bir olmayıp dört olduğu Kur'an'da kırâat yedi olduğu gibidir. Müminler her ne vecihle amel eyerlerse ulemanın kabullerinden hâli değildir. Eğer halk arasından ihtilâf görürlerse kıyâmet yakın olup cümlesi helâk olmak nişanıdır.

Ve bu diyârlarda Ebû Hanîfe mezhebi şâyi olmuştur. Bunların halı onu imâm edinmişlerdir. Zîrâ cümle imâmlardan evvel gelmiştir. Hazreti Peygamber'in hicretinden seksen yıl geçtikten sonra doğmuştur. Yüz elli yıl oldukça vefât etmiştir. İsmi Numân, babası Sâbit, lakabı Ebû Hanîfe'dir. Rahmetullâhi aleyh. Ve onun şâkirtleri vardır. Ebû Yûsuf ve Muhammed ve Züfer ve gayri gibi. Ânlar dahî müçtehitlerdir. **(18/a)** Bazı hususta üstâdlarına muhâlif kavilleri vardır, anladıklarına göre. Lâkin bunlar başka mezhep sayılmaz. Zîrâ üstâdlarına çok yerde tâbi olurlar. Belki bu cümle bir mezheb sayılır. İmâm Azam mezhebinde olan kimesne bazı hususta bunların kavilleriyle amel eylese de câizdir. Ve ânların üstâdlarına muhâlefetleri sûreten muhalefettir. Ammâ manen yine müttefiklerdir. Zîrâ İmâm Azam hazretleri İmâm Muhammed ile İmâm Yûsuf'un mertebe-i içtîhâda yetiştiklerini bildikten sonra bunlara emr eylediği eğer benim kavlimi görüp öl kavlimi nerden ehaz ettiğimi bilmeseniz öl kullara amel etmeyesiz demiş idi. Zîrâ müçtehid olan kimse gayri kimsenin içtîhadı ile amel etmeyip kendi içtîhadıyla amel etmek gerektir. Ve taklid etmelerin nehy etmiştir. Bu kere İmâm Azam hayatta iken delilin bulmadıkları bazı meseleyi varıp kendiye mürâcaat ederlerdi. Vefâtından sonra mürâcaat mümkün olmakla delilin bulamayıp ve hilâfına alâmet zâhir olan bazı mes'eledede imâmın sözünü terk edip emr ettiği üzere kendi reyleri üzere amel etmişlerdir. Me'a Hâzâ⁷⁸ eğer İmâm Azam hayatta olup kavline delil zikretse idi mutâbaat⁷⁹ ve inkiyâd⁸⁰ etmelerine mu'terifler idi. Pes, ihtilâf hakîkatte ittifaktır.

(18/b) Ve tâattir ve isyân değildir. Ve İmâm Şâfiî hazretleri, İmâm Azam hazretleri vefât ettiği senede doğmuştur. Ve gayri zikr olunan imâmlar cümle ândan sonra gelmişlerdir. Zann-ı gâlibimiz budur ki İmâm Azam hazretlerinin anlayıp ihraç ettiği meselelerin sevâbı sâir imâmların çıkardıklarından çok ola. Ve amelde mezhebim İmâm

⁷⁸ Bununla birlikte.

⁷⁹ Uymak.

⁸⁰ Bağlanma, boyun eğme.

Azam mezhebidir demenin manâsı İmâm Azam'ı ibâdetinde ve muâmelede imâm edindim ve onun kitâb Allah'tan ve hadîs-i Resûlullâh'tan anlayıp ve çıkardığını kabûl ettim. Ve onun sözleriyle amel ihtiyâr ettim demektir.

NAZM

Gel ey hadîka-i fadl ve belâğat içre ilm,

Yeter bu denlû akaîd bilinmesidir ehem.

Bu ilim içinde bülûğ-ı kemâle sa'y etmek,
Hemân vücûda meşakkat verir katî muhkem.

Netîce söyleye ulûmun nefâisin ahz et,

Edâya vâdih eyle ôl mezîl mâ yûbhem.

Arz budur ki suhûletle fehm ide tullâb,
(19/a) Duâya bâ'is ola, okudukça her âdem.

Velî ki ayıp bizimçün hatâ bizimçündür,

Kerâmetiyle nazar-ı setr eder, keremle kalem,

Lisân hâme, salât hüdâya bede' etsün,
Şir'at vakt-i saîd recâ-i en yuhtem.

SUMMARY

Ebu'l-Beka al-Kaffawi, who was accepted as one of the Hanafi scholars of the Ottoman State during the pause period, was born in a well-known family in Kefe, which is located within the territory of Ukraine and completed his education there. He worked as a mufti in his hometown of Kefe and then came to Istanbul with the invitation of the Ottoman Grand Vizier. He worked as a mufti in different regions of Anatolia. Although he lived in exile due to some negative events, he was forgiven for the last period of his life and returned to Istanbul and died there.

al-Kaffawi published almost ten works in almost every branch of Islamic sciences. Especially in Arabic, Tafsir, Hadith, Fiqh and Kalam has a distinguished place in the sciences. His work Kulliyyat, which he wrote, bears traces from all of the Islamic sciences.

Tuhfetu's-sahan is the work of al-Kaffawi written in the fiqh field and evaluated under the title of catechism. The work is written in the form of belief, worship and moral issues within the framework of the general characteristics of the catechism works. The subject of faith has been dealt with as a separate chapter under the title of Islamic Akaid. The aim of our study is to give brief information about the life of al-Kaffawi, to reveal the manuscripts of his book Tuhfetu's-sahan and to transcribe the Islamic Akaid section based on one of these manuscripts.

As a result of our researches in the libraries of manuscripts about Tuhfetu's-sahan, we identified twenty-five manuscripts. However, the work was also printed in different dates and places. This situation reveals the value of the work before the Ottoman ulema, but also shows that it is one of the most widely read works in the Ottoman madrasas. However, there are limited number of studies on this work of al-Kaffawi in our country. Especially in the thesis, articles and encyclopedia articles, it is seen that only brief information about the work is given in the subtitle of al-Kaffawi's works. However, in a thesis on history in Hungary in 2018, this work was referred to as the Vampire Catechism because of some information contained in it.

In our study, firstly the life of al-Kaffawi was briefly mentioned. Then, information was given about the content of Tuhfetu's-sahan and the manuscripts were presented in a table. However, the methods and principles to be applied when transcribing are mentioned in the articles. In the last part, the transcription of the Islamic Akaid section, which deals with the belief in the work, is given. When transcribing the work, the manuscript in the Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library was taken into consideration. Transcription is based on the simple transcription method. The work, written in 17th century Ottoman Turkish, has been translated in today's Turkish language so that it can be easily

understood by the reader. The meaning of the verses in the text is given in the footnotes. This process is based on the Holy Quran Portal of the Presidency of Religious Affairs.

In the section of Islamic Akaid, which consists of seventeen leaves, the pleasure of knowing God, the existence of God, adjectives, books and prophets are discussed. Afterwards, the prophet mentioned information about the family of the Prophet Muhammad. After the prophets, saints were mentioned and the first four caliphs in Islamic History were stated to be the most virtuous people. An important part of the chapter is devoted to the hereafter. In this section, the grave, angels and the day of judgment and their characteristics are given. Again, the issue of predestination is another issue addressed. In the last part, the subject of heaven-hell is mentioned and information about those who will enter here is given.

The last subject of the Akaid is the sects. In this issue, fiqh sects are especially discussed. It is emphasized that the Abu Hanifa sect is right and the others are superstitious. The subject of ijtiḥad under the title of sect was mentioned, and because of the ijtiḥad issue, people stated that they adopted Hanafi, Shafi, Maliki, and Hanbali sects but they were all Ahl al Sunnat wal-Jamaat. Since al-Kaffawi is a member of the Hanafi sect, he briefly gave some information about Abu Hanifa and finished the section. At the end of the Islamic Akaid section, there is a verse consisting of six couplets.

While al-Kaffawi's *Tuhfetu's-sahan* was transcribing, the similarity between the *Risale-i Birgivi* of Imam Birgivi, who lived about a hundred years ago, drew our attention. The titles, language and content used in both works are very similar. The only difference in the content is the way the subject is expressed. The issue in one is the addition or subtraction of only a few words. Similarities are the same in almost every title. Since al-Kaffawi wrote the work after Birgivi, the introductory part of the work was examined carefully. However, neither the entrance nor the other chapters found any information about the bond or relationship between them.

Although Ebu'l-Beka al-Kaffawi did not have detailed information about his life in the relevant sources, it was seen that the available information sometimes did not coincide. In Halil Çiçek's words, the most important reason for this situation is the limited number of biographical works about him. The majority of his studies have been in the field of hadith, tafsir and fiqh.

However, since the Tuhfetu's-sahan, which he wrote in the fiqh field, was overshadowed by another work called Kulliyat, the work on this work remained limited and could not go beyond giving information about it. This work, which has been widely read in Ottoman madrasas for a period, should be examined, transcribed, and brought into today's scientific world, especially by the researchers who work in the field of fiqh. In addition, the negative image of the vampire catechism about this work in the West should be eliminated. In this study, we wanted to unearth the work by transcribing the belief part at the beginning of the work. However, there are many sections waiting to be discovered.